

A NÉPI VALLÁSOSSÁG NYOMAI A FÖLDRAJZI NEVEKBEN

I. BEVEZETÉS

A különféle vallások gyökerei és a néphagyományban máig megőrzött formái igen régi időkre nyúlnak vissza. A néprajztudomány kialakulása óta – különböző történelmi-politikai korszakokban eltérő lehetőségekkel és más-más intenzitással – igyekezett figyelmet fordítani az egyes népek, nemzetek, etnikai csoportok, kisebb-nagyobb tájegységek, települések vallási hagyományainak kutatására is.

Egy idő után a néprajzosok egy része – főképpen a 19. század végétől kezdődően – a népelet anyagi és szellemi kultúrájának vizsgálatában a helynevek vallomását is felhasználta.¹ Néhány évtizeddel ezelőtt Ferenczi Imre pl. a török hódoltsággal kapcsolatos, továbbá Mátyás király és Rákóczi Ferenc alakjához fűződő történelmi mondák vizsgálatában hasznosította a helynevekben fennmaradt népi közléseket.² Király Lajos, a kiváló nyelvjáráskutató az 1977-ben megjelent Somogy megyei földrajzinév-kiadvány anyaga alapján (SMFN) betyármondák elemzését végezte el.³ Jómagam pedig a török hódoltsággal kapcsolatos mondákat vizsgáltam különböző (elsősorban megyei és járási) helynévkötetektől vett adatok alapján.⁴

Ebben a kis terjedelmű írásomban a vallási kultúra tárgykörében részben olyan, földrajzi nevekben megőrzött történelmi mondákat közlök, amelyek két, szentté avatott királyunk, az államalapító István és I. László emlékét őrzik. Ehhez kapcsolódóan röviden utalok továbbá azokra a településnevekre is, amelyeknek a keletkezése igen nagy valószínűséggel Szent István, illetőleg Szent László királlyal függ össze. Vázlatos elemzésre a népi vallásosság témakörében ezenkívül a kegyképekkel, kegyhelyekkel, képes-fákkal, Mária-képekkel és pl. az utak menti keresztekkel kapcsolatos földrajzi neveket választottam ki. Ezek olyan vallásos jelképeknek tekinthetők, amelyek nem hivatalos egyházi javaslatra, hanem népi (egyéni vagy közösségi) kezdeményezésre jöttek létre. Az alábbiakban az említett típusokat mutatom be – a teljességre való törekvés igénye nélkül – Somogy megye és a Veszprémi járás helynévköteteiben található példaanyag alapján. Itt jegyzem meg, hogy néhányszor, ha az fontos kiegészítésnek látszott, az említett kiadványokból Pesty Frigyes 1864. évi helynévgyűjteményének bizonyos adatait P. rövidítéssel átvettem dolgozatomba.

¹ Minderre és a földrajzi nevekre is támaszkodó, további kutatási lehetőségekre ld. részletebben Balassa 1978.

² Ld. erről Ferenczi 1960., 1965., 1968.

³ Király 2002.

⁴ Szabó 2008.

II. VALLÁSI HAGYOMÁNYOK A HELYNEVEKBEN

1. A szentté avatott királyok mondaköre

a) Szent István királyhoz kapcsolódó mondák

Az államalapító István királyról a *Magyar néprajzi lexikon*ban egyebek mellett például a következőket találjuk: „*Szent István, István király: a magyarság első uralkodója (970 körül – 1038). 1083-ban avatták szentté; mint a pogány magyarok megtérítője és az ország első koronás uralkodója a magyar történelem során mindig nagy tiszteletnek örvendett. Kultusza a nemzeti hagyományban és a r. k. egyház hagyományaiban rendkívül szerteágazó és gazdag. [...] A folklórisztikus hagyományban azonban feltűnően halványan él az alakja.*”⁵ István király nevét, ha nem is nagy számban, például a következő földrajzi nevekhez fűződő mondák őrizték meg:

Somogyárd: 137/153. *Szentkirál.* A monda szerint Szent István is tartózkodott itt. Épületmaradványokat, csontokat találtak. – **Törökkoppány:** 78/66. *Sötétkerék ajja.* A hagyomány szerint itt nem brekegnek a békák, ugyanis István király megátkozta őket, mert nem hallotta brekegésüktől Koppány bejövetelét.⁶

Bakonybél: 1983-tól Zirc városkörnyéki települése. – Nh.: Neve azért Bakonybél, mert a Bakony belsejében van. P: „*Nevét hihetőleg onnét vette, minthogy a Bakony közepén van, innét Bakonybelinek, s'ebből Bakonybélnek neveztetett. Legkorábban említettik 1037ik évben, a'mikor t. i. Szent István király a' bakonybéli Apátságot alapította*” – **Bakonszentkirály:** *Szentkiráj:* n. *Széngrál ...*Nh.: István király telepítette ide az első lakosokat, akik kanászok voltak. 2/147. *Pusztakert ...*A hagyomány szerint a királyi kanászok lakóhelye volt. – **Balatonkenese:** *Kenése ...*A község neve 1913-tól Balatonkenese. ... Nh.: Kenesét még a honfoglaló őseink népesítették be. P. „*A község jelenlegi neve hajdan irattatott Knesa később Kensa-nak. Még első őseink szállották meg s már Szent István király által a veszprém völgyi szerzetes nőknek ajándékozott.*” – **Lovas:** ...Nh.: Amikor Szent István király a Koppány vezette pogány magyarokkal a Veszprém melletti harcát vívta, lovassága itt volt elszállásolva. – **Sóly:** 32/118. *Beső-rét : Asó-rét. ...* Az árkok ásása közben épületek maradványaira bukkantak. A helybeliek szerint Szent István királynak voltak itt vadászkastélyai és istállói. – **Szentkirályszabadja:** *Szentkirájszabadja : Szabadja, Szentkiráj : Szabadi. ...*P. „*A község nevét s eredetét Szent István király uralkodása idejében nyerte hét Nemes egyén felkérése folytán.*” 42/203. *Pogány-vögy: Pogányárok [P. Pogány vő].* A hagyomány szerint itt verték le Koppányt István katonái. – **Veszprém:** 36/58. *Laktanya : Táborállás : Táborállási-erdő ...*A veszprémi hagyomány szerint István itt ütközött meg Koppánnyal. 36/643. *Fejes-vögy ...*A hagyomány szerint István király ebben a völgyben fejeztette le, négyeltette fel Koppány testét. 36/935. *Csatár : Csatár-hégy ...*Őnálló település volt a rómaiak korában. Itt kezdődött a harc István és Koppány között.⁷

Első királyunk keresztnéve évszázadok óta – nagyrészt az utóbbi évtizedek kivételével – a leggyakoribb utónevek egyike. Szent István tisztelete ezenkívül a

⁵ Kósa 1981. 658–659.

⁶ SMFN. 258., 424.

⁷ VEMFN/IV. 43., 46., 93., 233., 252., 274., 284., 317., 321., 333., 433.

*Szentistván, Szentkirály helységnevek előfordulási számából is jól kitűnik.*⁸ Gyakoriságuk okát Bálint Sándor a következőképpen magyarázza: „*Nemzetivé vált egyházi hagyományunk nyomán a Boldogasszony után Szent István az ország első patrónusa. Ez a bizalom azokban a templomi dedikációkban, illetőleg a velük összefüggő helynevekben is visszatükröződik, amelyek Szent István, Szent király oltalmába ajánlották magukat.*”⁹

A *Szentistván* településneveket a magyar névtani kutatás sokáig első királyunkhoz kötötte, fölmerült azonban a szakirodalomban az az elképzelés is, hogy ezeknek kisebb része Szent István protomártírral és/vagy Szent István pápával is összefüggésbe hozható.¹⁰ Mező András ezzel kapcsolatban a következőképpen összegezte kutatási eredményeit: „*1. A 17 Szentistván helynév adatsorából világosan kiderül, hogy egyszer István pápa (16. sz.), kétszer pedig az első mártír volt a templom védőszentje (6. és 7. sz.); 2. a helynévvé nem vált templomcímek tanúskodása szerint Szent István protomártírnak számottevő kultusza volt a középkori Magyarországon: legalább 24 templom hirdette az ő emlékezetét [...] megvolt tehát a lehetséges patrocíniumának, hogy a Szentistván helyneveink névadója legyen; 3. ha térképre vetítjük a Szentkirály adatokat (amelyek biztosan István királyra mutatnak) és a Szentistván helyneveket, azt tapasztaljuk, hogy ezek Esztergom mellett, a Balatonfelvidéken és a Székelyföldön egymás mellett és közelében helyezkednek el.*”¹¹

b) Szent László királyhoz kapcsolódó mondák

I. László király a legkiemelkedőbb, legnépszerűbb magyar uralkodóink közé tartozik. Jelentőségét, kultuszának kibontakozását Mező András a következőképpen foglalta össze: „*Az ő idejében és nyilván kezdeményezésére történtek Magyarországon az első szentté avatások, valószínűleg valamennyi 1083-ban (István király, Imre herceg és a három mártír: Gellért csanádi püspök, továbbá András-Zoerard és Benedek szkalkai remeték). Az 1192-ben III. Celesztin (Giacinto Bobone) pápa által történt szentté avatása után a kultusza rohamos gyorsasággal bontakozott ki Magyarországon, és töretlenül tartott az egész középkoron át. Erekllyei a haza egymástól távoli pontjain bukkannak fel, legendái nyomán a nép a saját vidékében véli felismerni cselekedeteinek helyszíneit, neki tulajdonítja erdei forrásai gyógyerejét, himnuszok éneklük meg dicsőségét, királyaink zarándokolnak el nagyváradi sírjához hatalmuk megerősítését remélve.*”¹² László király emléke több helynévhez fűződő mondában is fennmaradt. Ilyenek a felhasznált kötetekben csak Somogyban fordulnak elő, mégpedig a következők:

Ságvár: 39/168. *Klastrom-hégy: Szent-László-monostor* [P. *Klastrom tető*]. A hagyomány szerint régen Szent László tiszteletére épült monostor állt itt. P. szerint még látható az épület fundamentuma, amely állítólag vörösbarátok lakása volt. 1838-ban a hegyet keresztülárkolták, középen egy kutat találtak, amelyből kardokat szedtek ki. Emberi csontok is kerültek elő a környékén. – **Somogyvár:** 28/105. *Szentésica-*

⁸ Ld. részletesebben Bálint 1977. II. 211–212.

⁹ Bálint 1977. II. 211.

¹⁰ Ld. részletesebben Mező 1996. 92–93.

¹¹ Mező 1996. 93.

¹² Mező 1996. 137.

fórák. A hagyomány szerint Szent László király itt mosta meg a kezét, ezért csodás erőt tulajdonítanak a víznek.¹³

László királyunk tiszteletét, kultuszát nemcsak a vele kapcsolatos népmondák, legendák tanúsítják, hanem az is, hogy a *Szentlászló* helynevek egész sorának ő lett a névadója.¹⁴ Mindez szorosan összefügghet népszerűségével, amelyről Bálint Sándor a következőket írta: „*László királyunk, a magyar lovagkor példaképe, népmondáink hőse, alighanem a legnépszerűbb magyar szent. Amíg István és Imre életüknek szinte megismételhetetlen egyszerűsége miatt inkább az államisztikában, illetőleg az oltáron éltek tovább, addig Lászlóban a harcok nomád férfieszmény és európai lovagideál ötvöződvén egygyé, a magyarság küzdelmes századaiban Mihály arkangyal, továbbá Dömötör, Móric, György, Jakab mellett, követendő példaképpé és szent patrónussá válik.*”¹⁵

2. Vallásos jelképek a helynevekben

Azokat a földrajzi neveket sorolom ide, melyeknek a keletkezése nem a hivatalos egyház tevékenységével, liturgikus cselekményeivel függ össze, hanem amelyeknek létrejötté népi (közösségi vagy ritkábban egyéni) kezdeményezéssel magyarázható. Bár egyes kategóriáknak az elkülönítése konkrét esetekben korántsem könnyű, a helynevekben előforduló adataikat az alábbiakban külön csoportokba sorolva mutatom be.

a) Kegyképekhez, kegyhelyekhez kapcsolódó legendák

Az alábbiakban bemutatott adatokat a *Magyar néprajzi lexikon* következő meghatározását figyelembe véve tartottam ide sorolhatónak: „*kegykép: Krisztus, Mária és a szentek olyan ábrázolásai, melyeknek a hívők különleges természetfeletti erőt tulajdonítanak. A kegyképek csodásnak vélt megnyilvánulásai általában helyhez vagy adott helyzethez kapcsolódva érvényesek, mint pl. a “szentkutak”, források esetében. [...] Keletkezésükhöz rendkívüli, legendás mozzanatok fűződnek.*”¹⁶ A következő példák tartoznak ide:

Andocs: 69/97. *Angyal-hégy.* ...A néphit szerint a Mária szobrot Kalocsáról hozó angyalok első pihenőhelye volt. – **Nagycsepely:** 56/76. *Jézus-káttó-domb.* ...A hagyomány szerint egy hóviharban eltévedt ember hangos kiáltozással Jézust hívta segítségül, és megmenekült. Mások szerint egy kis magyar sereg Jézus nevét kiabálva legyőzte itt a törököket. – **Szenta:** 203/106. *Jézuska-tó.* A segesdi búcsúról hazatérő csurgóiak ezen a helyen pihentek meg, és itt felejtették a Jézus-szobrot. – **Zamárdi:** 33/252. *Szamar-kő.* Nagy, lapos, földbe süllyesztett kőtuskó. A kövön szamárpata formájának helye, gyermek lábnyomához hasonló mélyedés és egy lyuk látható. A néphit szerint a gyermek Jézus járt erre szamárháton. A lyuk Szent József botjának a

¹³ SMFN. 124., 166–167.

¹⁴ Az egyes névadatokat ld. Bálint 1977. 489–490.; Mező 1996. 134–136.

¹⁵ Bálint 1977. I. 480.

¹⁶ Varga 1980. 116–117.

helye. Ugyancsak a néphit a tihanyi tűzhányó által átdobott könek tartja. Védett műemlék.¹⁷

Bakonybél: 14/359. *Szent-kut: Borostyán-kut.* A század elején még közismert és látogatott búcsújáráhely volt, ahol csodálatos gyógyulások történtek. A kolostori hagyomány szerint itt remetéskedett Szent Gellért. – **Jásd:** 13/113. *Kereszt Kápóna.* Búcsújárá hely. A 19. század végén Váthy István újságíró feldolgozott egy helyi legendát a Szent-kút keletkezéséről. Péter remete vezekelt itt nagy bűne miatt. A hegyre járt imádkozni, ahol inni szokott, de a nagy szárazságban kiszáradt a patak. Egyik éjjel álmában megjelent Szűz Mária, karján a kis Jézussal, és megmondta, hol ásson, ahol majd forrásra talál. Péter remete egész héten dolgozott és imádkozott. Egy alkalommal a Mária érme beesett a már kiásott gödörbe, éppen oda, ahol a jó víz fakad ma is. Később itt kápolnát emeltek. – **Öskü:** 27/226. *Aranyos-kuti-dűlő ...*Nh.: Amikor Krisztus a földön járt, ezen a vidéken is vándorolt. Az ő lába nyomában keletkezett az a rengeteg “aranyos” vizű, ivásra is alkalmas forrás, ami ezen a területen feltört. – **Tés:** 17/68. *Képes-fa* Fa, szentképpel. Nh.: Itt jelent meg Szűz Mária. A Szentkúthoz igyekvő zarándokok, búcsújáráók itt szoktak megállni rövid áhítatra.¹⁸

b) *Képes-fák, Mária-képek*

Máriára, Jézus anyjára, akit például *Boldogasszony*nak, *Szűzanyának*, *Szűz Máriának* is nevez népünk, a római katolikus és a görög keleti vallású lakosság évszázadok óta különös tisztelettel tekint. Jelentőségét, fontos szerepét az is mutatja, hogy a Mária-kultusz a magyar néphagyományban is régi gyökerű, és a paraszti kultúrában is mély nyomot hagyott.¹⁹ Mindezt – természetesen tájegységenként, településenként eltérő mértékben – valamelyest a különböző helynévkötetek anyaga is tükrözi. Ezt mutatják a többfelé előforduló *Képes-fa* és *Mária-kép* elnevezések. A felhasznált földrajzinévkiadványokból az alábbi példákat választottam ki:

Andocs: 69/31. *Mária-kép.* Szűz Mária képe van egy cserfán ma is. – **Gálosfa:** 183/36. *Képes-fa: Képes-fai-tábla.* A Misés út mellett egy nagy bükkfán Mária-kép függött. A hajmásiak templomba menet köszönni szoktak neki. 1919-ben a szerbek pusztították el. – **Kaposgyarmat:** 179/77. *Képes-fa.* Szentképpel megjelölt fa állott itt valamikor. – **Kutas:** 208/125. *Mária-kép.* – **Libickozma:** 96/105. *Képes-fa.* Az uradalmi erdős, aki haragosát, Pavolicsot agyonlőtte, a fára Mária-képet készíttetett engesztelésül. – **Rinyabesenyő:** 220/156. *Mária-kép.* Máriát ábrázoló nagy rámás kép egy fán. A gróf leesett itt a lóról (mások szerint összeesett itt), és meghalt, ennek emlékére tetette ide a felesége a képet. – **Tarany:** 219/4. *Mária-kép.* ...Szűz Máriát ábrázolja.²⁰

Bakonybél: 14/195. *Képes-fa.* Egy nagy juharfa volt szentképpel. – **Bakonyoszlop:** ...Neve 1905-ig *Oszlop.* 1983-tól Zirc városkörnyéki települése. – P: „*Oszlopnak nevezetik azon szobortól, mely a töröknek az országból lett kiűzetése után Stájerhonból bevándorolt német gyarmatok ezen, – akkoriban rengeteg erdőben találtak, mely szobor jelenleg is a falu közepén álló Szentegyház előtt a fájdalmas*

¹⁷ SMFN. 147., 204., 238., 630.

¹⁸ VEMFN/IV. 92., 102., 123–124., 205.

¹⁹ Ld. erről részletesebben Varga 1980. 116–117.; Bálint 1980. 518.

²⁰ SMFN. 236., 301., 556., 565., 660., 717., 730.

Szűzmária képével diszeleg.” – **Csesznek:** 4/33. *Mária-kép.* Fogadalmi É. – **Olaszfa-lu:** 16/299. *Mária-kép : Mariapüt* ‘Mariabild’ Fa. Mária-kép van ráerősítve. – **Öskü:** 27/69. *Kükép : Fősző-kükép* Szó. Szentháromságoszlop. A bántai kőbányában fejtett kőből dolgoztak az ösküi kőfaragók. Miként a Szent Anna-szobor, ez is az ő munkájuk. Szőlőindákkal díszített barokk oszlop, előrészen Szűz Mária szobra. 1746-ban készült.²¹

c) *Keresztek, fészületek*

Itt olyan földrajzi neveket veszek sorra, amelyek különféle vallási jelképként egyéni vagy kisközösségek kezdeményezésére keletkeztek és őrződtek meg napjainkig. Egyik legnagyobb számú csoportjuk a *kereszt* földrajzi köznévvvel jött létre, és a magyar nyelvterületen – változó gyakorisággal – mindenütt megtalálható. Így pl. Andocs és Kéthely bel- és külterületén 7–7 *körösz* ‘kereszt’ utótagú helynév van, Karádon pedig nyolc ilyen földrajzi név fordul elő.²²

A *Magyar néprajzi lexikon* a következőképpen határozza meg a kereszt fogalmát „*út menti kereszt: mindazok a szabadtéri kereszték vagy annak nevezett vallásos jelképek, esetleg szoborcsoportok, amelyeket nem az egyház liturgikus cselekményeinek színterén (templom, kálvária) emeltek. Általában nemcsak útszéleken, hanem nevezetes vagy hangsúlyos helyeken (folyópart, falu széle, a mező, dűlők kezdete, balesetek, katasztrófák színhelye) állnak.*”²³ Az alábbiakban ezekből mutatok be néhányat.

Balatonszemes: 42/110. *Szűcs-kérsztfá.* Favágók állították egy Szűcs nevű család földjére, hogy agyon ne üsse őket a fa. – **Bonnya:** 74/92. *Vörös-körösz.* Vörös színű kőből készült. – **Böhönye:** 110/30. *Pléjézus.* A fakeresztben Jézus alakja bádogból van. – **Kaposvár:** 149/298. *Gugyoló-Jézus.* Régi szobor, a Jézus alakja sajátos guggoló helyzetben. – **Kisbárapáti:** 73/116. *Szöllőszentüllő-körösz:* *Szöllőhgyi-körösz.* Minden áldozócsütörtökön itt szentelik a szőlőt. – **Somogyegres:** 66/14. *Bádoggézus.* – **Szölőgyörök:** 11/115. *Kükörösz:* *Skarbola-körösz.* Kőből állította a Skarbola család.²⁴

Bakonszentlászló: 1/110. *Zuggó-hgyi kérsz.* Fából van. – **Berhida:** 35/67. *Kézsmárki-kérsz.* Állítatójáról. – **Gyulafirátót:** 25/510. *Szöllő-kérsz:* *Szöllő bejárati kérsz.* 1849-ben 130 ember állította. 25/551. *Bálint-körösztfá:* *Bálint-kérsztfá.* Szalc Bálint építtette 1861. május 3-án. Betelepülési hálakereszt fából, kőkerítéssel. 1913-ban megújította. – **Nagyvázsony:** 52/5. *Faluvégi-kérsz.* 1926-ban emelte a község. – **Szapár:** 7/81. *Szöllői kérsz.* 52/19. *Amerikás kérsz.* 1906-ban állították Amerikába kivándorlók. – **Veszprém:** 36/1011. *Bátor-kérsz:* *Bátor-kérsztfá.* A Vámosi útnál álló egykori keresztfáról. – **Zirc:** 15/37. *Nésztíngér-kérsz:* n. *Nésztíngér-krajc* ‘Nestinger-Kreuz’. Állítatójáról, Nestinger nevű kőművesmesterről.²⁵

²¹ VEMFN/IV. 53., 55., 99., 121., 200.

²² Vö. SMFN. 222–226., 236–239., 263–267.

²³ Varga 1982. 435.

²⁴ SMFN. 76., 174., 246., 228., 248., 332., 470.

²⁵ VEMFN/IV. 38., 66., 106., 188., 189., 243., 287., 386.

d) Védőszentek szobrai

A földműveléssel, állattartással foglalkozó falusi lakosság jövedelmét, életfeltételeit nemcsak tudása, szorgalma határozta meg, hanem az több, különféle körülménytől (pl. az időjárási viszonyoktól, az állatállományt ért esetleges betegségektől is) nagyban függött. Az ilyen veszteségeket a parasztember, amennyire csak lehetséges volt, igyekezett lecsökkenteni vagy megelőzni. Ebből következően – saját tevékenysége, munkája mellett – nemzedékről nemzedékre kereste is a védelmet a különféle természeti csapások, betegségek stb. ellen, s ezt vallásos hite szerint a *védőszentek* oltalmazó szerepében, jótékony hatásában bízva találta meg. Ezért állítottak különböző patronusoknak szobrokat a település vagy környezetének különböző részein (így például faluvégeken, legelők, szőlők közelében). A Somogy megyei helynévkötetben és a Veszprémi járás földrajzi neveit tartalmazó kiadványban például a következő, *védőszentekkel* kapcsolatos adatokat találtam:

Buzsák: 22/23. *Szent Vëndél-szobor* : *Vëndi*. – **Kánya:** 62/12. *Szent János képe*. ...Itt állt Szent János szobra. – **Kutas:** 208/42. *Szent János-kép* : *Szent-János-szobor*. – **Mike:** 216/11. *Vendel-szobo* : *Szent Vendel-szobor*: *Vëndélini* ...Egy nagy állatpusztulás után állította a község. – **Ötvöskőnyi:** 212/87. *Vendel-szobor*. ...Azért állították, hogy Szent Vendel védje meg a termést az elemi csapásoktól. – **Somogy-szob:** 211/134. *Szent Miháj-szobor*: *Kecskés-szobor*. ...A Szent Mihályt kecskével ábrázoló szobor pontosan azon a helyen áll, ahol a villám agyonsújtott egy embert.²⁶

Bakonyána: 12/73. *Szent Vendel-szobor*: n. *Vendelini* 'Wendelin'. – **Berhida:** 35/105. *Flórián*. ...Az egykori sertésvész megfékezését követően állította a Szent Flórián szobrot egy nagygazda. – **Várpalota:** 20/40. *Szent Flórián* : *Flórián-szobor*. Kb. 1720 körül állították. Búzaszenteléskor ide jött a körmenet. – **Veszprém:** 36/487. *Nëpomuki Szent János szobra*. 1785-ben került a Várba vezető, azidőben még beépítetlen út elejére, mintegy az érkezőket fogadó személyként, a szobor. A beépítés során két épület közé ékelődő köfülkébe szorult.²⁷

III. A VIZSGÁLAT NÉHÁNY TANULSÁGA

A fentiekben bemutatott példaanyaggal arra szerettem volna föl hívni a figyelmet, hogy a vallási kultúra, a népi vallásosság kutatásában, amelyet igen szerteágazó témának tekinthetünk, bizonyos típusú földrajzi nevek is felhasználhatók. Ehhez (főképpen a Dunántúlról) megyei és járási helynévkötetek állnak rendelkezésre, ezenkívül jó néhány tájegységről és sok településről is napvilágot láttak földrajzinévközpontok. Ugy gondolom, hogy a néprajztudomány saját forrásai mellett ezeket is hasznosítani tudná. A két tudományág eredményeinek kölcsönös felhasználása – mint ismeretes – régi keletű. Ennek markáns, konkrét és sok eredményt hozó megnyilvánulása volt 1909-ben a Rudolf Meringer *Wörter und Sachen* címmel megindított folyóirata, amely körül igen sikeres kutatási irány bontakozott ki, s amely elméleti-módszertani szempontból jól megalapozta a néprajz és a nyelvészet együttműködését.

²⁶ SMFN. 104., 217., 658., 672., 678., 694.

²⁷ VEMFN/IV. 87., 139., 244., 269.

Az eddigi vizsgálódások azt jelzik, hogy egyetemünk néprajzi tanszéke a valósi kultúra kutatásában is az élvonalba tartozik. Mintaadó előzménye is van persze ennek, hiszen a nagy előd, Bálint Sándor munkássága ezt is jól megalapozta. Az utóbbi évek kutatásai alapján úgy vélem, hogy a tanszék ezen a szakterületen is biztató jövőre, elismerésre méltó eredményekre számíthat.

IRODALOM

BALASSA Iván

1978 A néprajztudomány és a földrajzinév-kutatás újabb eredményei. *A Tudományos Akadémia I. Osztályának Közleményei 30.* Akadémiai, Budapest, 175–181.

BÁLINT Sándor

1977 *Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából I-II.* Szent István Társulat, Budapest.

1980 Mária, in: ORTUTAY Gyula főszerk. *Magyar Néprajzi Lexikon 3.* Akadémiai, Budapest, 518.

FERENCZI Imre

1960 Rákóczi alakja az abaúj-zempléni néphagyományban. *Ethnographia 71.* 389–436.

1965 A török küzdelmek emléke Hajdú-Bihar megye mondahagyományában. *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1962–1964.* Debreceni Déri Múzeum, Debrecen. 243–257.

1968 Adatok a Mátyás-modakörhöz. *Néprajz és Nyelvtudomány XII.* Szeged, 11–27.

KIRÁLY Lajos

2002 „Híres betyár vagyok...” *A betyár alakja a somogyi népköltészetben.* Somogy Megyei Honismereti Egyesület, Kaposvár.

KÓSA László

1981 Szent István, in: ORTUTAY Gyula főszerk. *Magyar Néprajzi Lexikon 4.* Akadémiai, Budapest, 658–659.

MEZŐ András

1996 *A templomcím a magyar helységnevekben (11–15. század).* Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest.

SZABÓ József

2008 *A török hódoltság néprajzi és nyelvi maradványai földrajzi neveinkben.* SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged.

VARGA Zsuzsa

1980 Kegyek, in: ORTUTAY Gyula főszerk. *Magyar Néprajzi Lexikon 3.* Akadémiai, Budapest, 116–117.

1982 Út menti kereszt, in: ORTUTAY Gyula főszerk. *Magyar Néprajzi Lexikon 5.* Akadémiai, Budapest, 435–437.

RÖVIDÍTÉSEK

SMFN.

PAPP László és VÉGH József szerk.

1974 Somogy megye földrajzi nevei. Akadémiai, Budapest.

VEMFN/IV.

BALOGH Lajos – ÖRDÖG Ferenc – VARGA Mária szerk.

2000 *Veszprém megye földrajzi nevei I. A Veszprémi járás.* MNyTK. 194. sz. Akadémiai, Budapest.